РОЗДІЛ V

ПЕРЕКЛАДЕННЯ ТВОРІВ НАПИСАНИХ ДЛЯ АКАДЕМІЧНИХ ХОРІВ (АНСАМБЛІВ) НА НАРОДНІ.

Необхідність такого виду перекладу диктується високим рівнем виконавської культури сучасних українських народних хорів, їх відходом від вузькотематичного творчого напрямку, пошуком високохудожнього репертуару. Сучасному народному хору підвладні твори будь-якої складності, в тому числі і полотна української класичної музики, як це довів на прикладі народного хору ім.Г.Верьовки видатний диригент народний артист України професор А.Авдієвський та інші диригенти. Але не всі твори класичної спадщини відповідають специфічній манері народного співу, фактурі викладу, діапазону, і в цілому його звучанню. Мова йде переважно про обробки українських народних пісень видатних класиків української музики: М.Лисенка, К.Стеценка, М.Леонтовича, С.Людкевича, М.Колесси та інших, наших сучасників Г. Майбороди, І. Шамо, Л.Дичко, К. Домінчина, В. Зубицького, О.Яковчука та інших.

Може виникнути слушне запитання: «навіщо брати народному хору невластиві для нього твори?». Але справа в тому, що класичні обробки народних пісень правдивіше прозвучать в їх природному виконанні, аніж в звучанні академічних хорів. Звичайно, до перекладу таких творів слід ставитися дуже обережно і професійно-творчо, щоб не пошкодити, не спотворити виписаний автором високохудожній витвір і в той же час якомога яскравіше розкрити, збагатити їх за допомогою специфічних, властивих лише народному хору засобів музичної виразності. Таких шляхів є декілька:

1. Абсолютне збереження фактури і голосів оригіналу при транспонуванні в зручну для народного хору тональність;
2. Часткове переміщення голосів у партитурі при збереженні тональності оригіналу.

Розглянемо перший варіант, за приклад візьмемо українську народну пісню в обробці для жіночого хору М.Леонтовича «Ой сивая зозуленька» (приклад…)

Твір написаний в тональності *ля мінор*. Його загальний діапазон знаходиться в межах *ля малої – соль другої* октави. Звичайно такі теситурні можливості народному хору не підвладні, маючи навіть в наявності групу академічних сопрано. Якщо виконувати народним хором у пропонованій автором тональності, народний жіночий склад не в змозі буде використати свої тембральні фарби, орнаментально-мелізматичні можливості. Звучання буде напруженим, крикливим, неприродним. З огляду на це, видатний хормейстер А.Авдієвський транспонує весь твір в цілому в звучну для народного хору тональність *фа-мінор* (на терцію униз), і музика ожила в повному обсязі: зручно, природно-темброво і образно.

Слід застережити, що такий спосіб можна застосовувати лише з творами, написаними для жіночих голосів з невеликим діапазоном звучання.

Розглянемо ще один шлях пристосування хорових партитур академічних хорів на народні, використовуючи часткове переміщення голосів без зміни тональності оригіналу.

Це можуть бути веснянки, в яких використовується сопрановий фальцет, купальські. Цей спосіб можна використовувати при транскрипції творів з низькою та середньою теситурою, не втручаючись в хорову органіку оригіналу. Розглянемо на прикладі української щедрівки «Ой там за горою» в обробці М.Леонтовича (приклад 112)

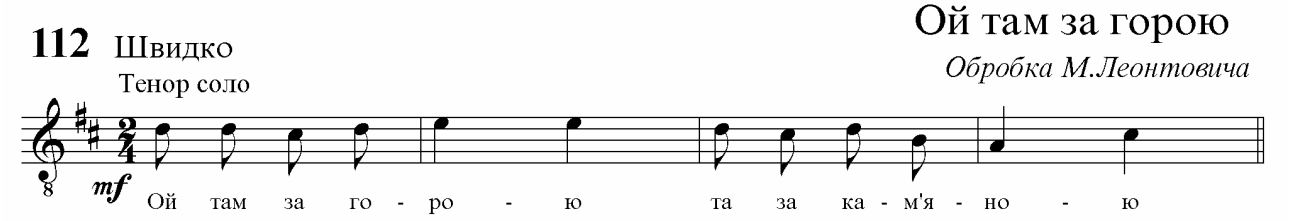

Порівняємо 12 тактів двох варіантів: оригінал та транскрипцію, виконану А.Авдієвським. Зовні нічого не змінилось. Тональність залишилась незмінною *(ля-мажор*). Але впадає у вічі зручні для народного хору переміщення голосів. Так, починаючи з 5-го по 8-ий такт жіночі партії передано чоловічим, теноровий підголосок – альту, басова імітація (7-8 такти) – альту. Простежимо далі. В наступних 9-10 тактах сопранова тема оригіналу переосмислюється а альтову, потім у тенорову (11-12 такти); альт переходить у тенор (9-10 такти), а далі – у сопрано (11-12 такти), відповідно тенорові 11-12 такти передаються альту. Від цього партитура не постраждала, а навпаки, засвітилась живим яскравим природним звучанням.

Все ж невеликий додаток до партитури оригіналу зроблено (15-16 такти). Враховуючи незначну силу академічного сопрано в загальному звучанні народного хору, А.Авдієвський дублює її альтом. Сопрано ж академічне співає тут фальцетним підголоском, надаючи твору специфічного, властивого народному хору, тембрального забарвлення, що в цілому створює

неповторний колорит. Далі партитура залишається без змін. Звичайно, щоб робити такі переміщення, треба бути високоосвіченим майстром, і перш а ніж приступати до такого виду перекладу, треба внутішнім слухом відчути природу його натурального звучання.

Завдання для самостійної роботи.

Зробіть переклад українських народних пісень:

А) першим способом без переміщень у хорових партіях оригіналу:

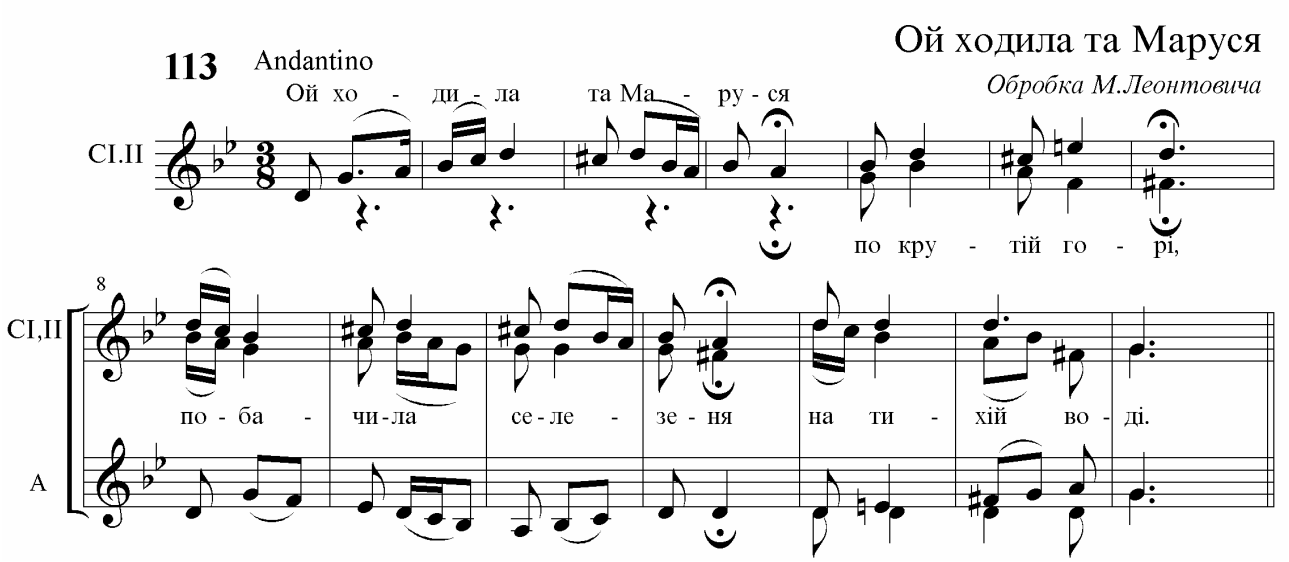

Б) другим способом – незначним переміщенням голосів оригіналу при збереженні тональності, або ж при її зміні:

Завдання для самостійної роботи.
Зробіть переклади творів різними способами:

Переклад з однорідних триголосних академічних хорів з розвинутою мелодичною лінією нижнього голосу на мішаний чотириголосний народний хор

Перекладаючи твори такого складу, можна йти двома шляхами:

1. транспонування і прямого перенесення голосів у партитуру мішаного народного хору, якщо дозволяють регістрові можливості. У підсумку отримуємо партитуру для неповного мішаного складу;
2. транспонування і часткової зміни в хорових партіях оригіналу, їх доповнення неіснуючими звуками, якщо регістрові можливості хорових партій при аранжуванні виходять за межі співацького діапазону. У підсумку отримуємо партитуру повного мішаного хору.

Розглянемо це на прикладах.

А) *Переклад з жіночого триголосся* (приклад 132).

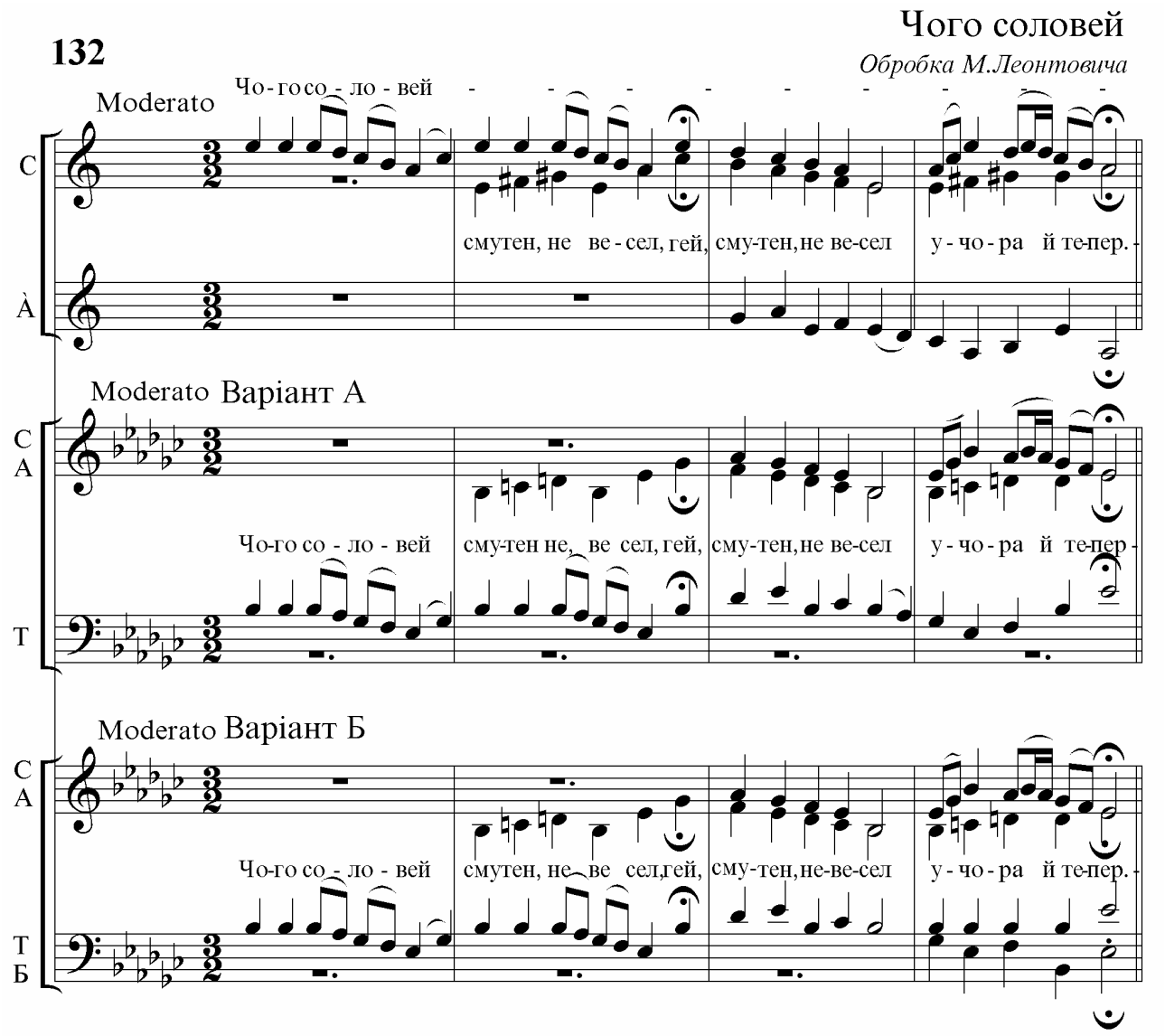

Перекладаючи першим способом (варіант А) і, враховуючи регістрові діапазони хорових партій, мелодію твору розподіли між тенором (перші два такти) і сопрано (наступні два такти), альтову – залишили без змін.

При перекладанні другим способом (варіант Б) автор використав спосіб почергового вступу голосів, заснований на їх протирусі, доповнений басовою партією, яка перейняла естафету від альтової. Тенор на основі гармонії утворив свою самостійну партію. Таким чином виник чотириголосий варіант, в якому вдалося уникнути розриву між голосами та досягти природного ансамблевого звучання.

У варіантах другого куплету (приклад 133) увагу слід зосередити на останніх двох тактах, які різняться перестановкою голосів і, відповідно, смисловим образним навантаженням. В цьому відношенні варіант Б більш доцільний.

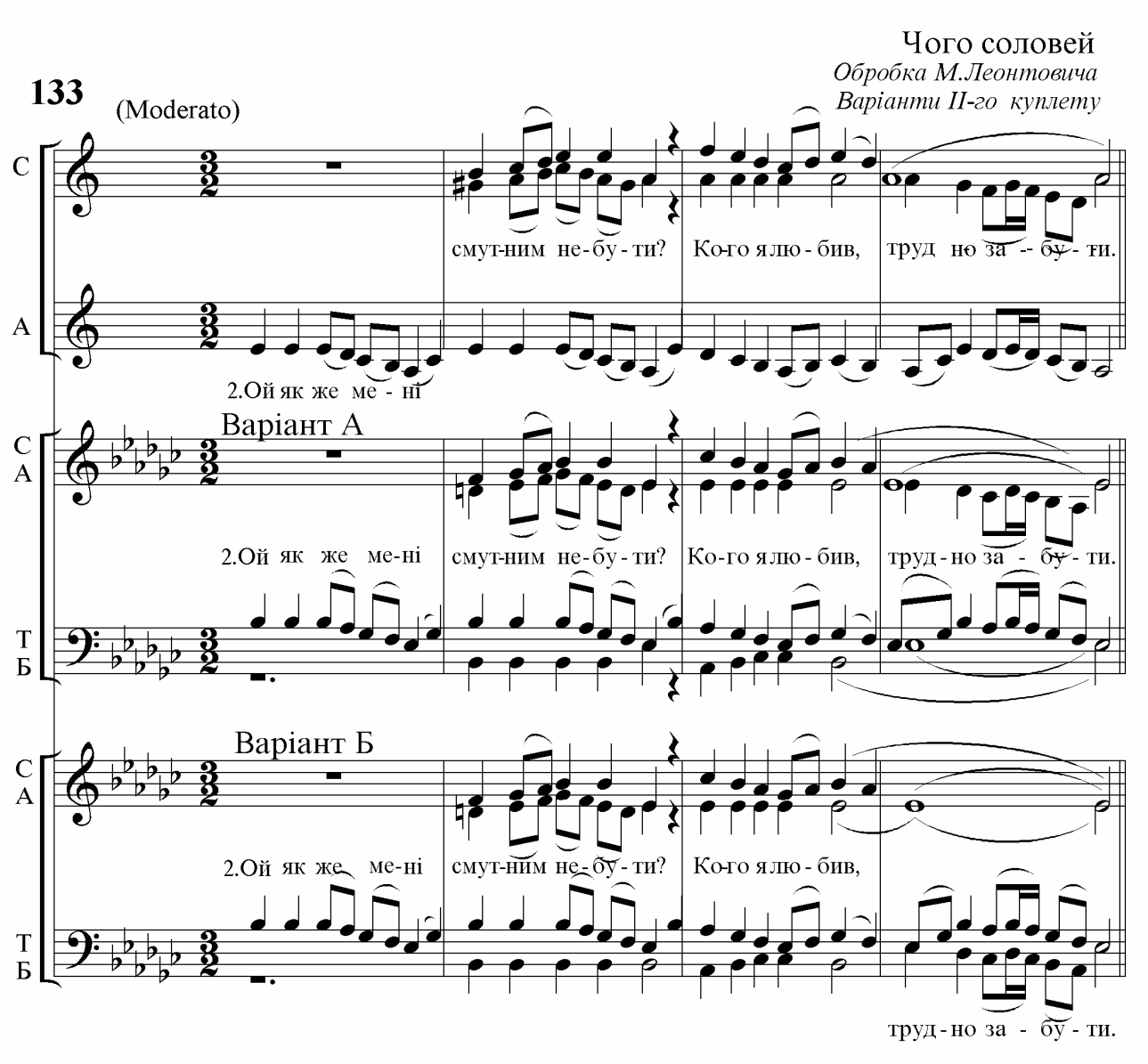

Б) Перекладення з чоловічого хору (приклад 134).

Тут аранжування першим способом (варіант А), здавалося б, сумнівів не викликає – отримуємо зразок неповного мішаного хору. Проте даний варіант нас не задовольняє через низьку теситуру тенорової партії, внаслідок чого між голосами утворюються звукові вакууми (октава – 3 такт, децима – 4-ий, секста – 5 -ий). Отже, більш доцільним є використання другого варіанту перекладення. В ньому незмінною залишається лише мелодія, яка передана партії сопрано. Басова використовується майже повністю за винятком останніх двох тактів, які при буквальному перекладі звучатимуть високо і напружено, тому його перенесено октавою нижче.Що стосується середніх голосів альта і тенора, вони залежно від потреби виконують різні функції: альт – втору, тенор – квінти.

Ой, а у полі

134

Обробка М.Леонтовича

Завдання для самостійної роботи.

Зробіть переклади пропонованих творів двома способами:

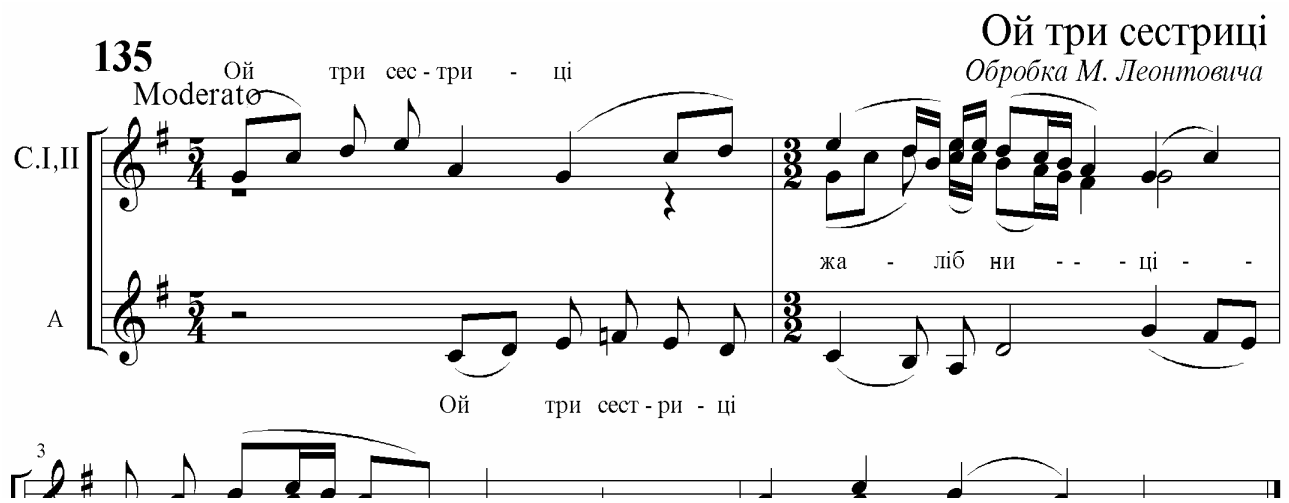

Перекладення з мішаних академічних хорів різних видів фактур на народний мішаний

Цей розділ має на меті дати методичні поради і рекомендації щодо перекладу з мішаних академічних хорів з різними видами фактур: гармонічною (акордовою), гомофонно-гармонічною, поліфонічною, мішаною. Перекладаючи такі твори, слід пам'ятати, що:

- академічні хори мають більший загальнохоровий діапазон, аніж народний, і звучати можуть як в тісному, так і широкому розміщенні голосів, чого не скажеш про народний.
- все, написане для академічних хорів обов'язково підлягає транспонуванню.
- квінтові ходи баса оригіналу униз можуть замінюються квартовими вгору і навпаки, октавні – на примові, можливе октавне подвоєння баса.
- не всі твори класичної спадщини слід перекладати на народний хор, а лише ті, які відповідають специфіці народного виконавства або близькі до неї (обробки народних пісень, авторські твори, близькі за змістом до народних пісень).

А) Перекладення творів гармонічної акордової фактури з мішаних академічних хорів на мішаний народний.

Особливих труднощів при перекладі такого виду фактур не виникає. Як правило, партії крайніх голосів (сопрано, баси) залишаються без змін. Середні голоси (альти, тенори) формуються в залежності від теситурного розміщення, тобто, якщо твір написаний в широкому розміщенні голосів, то альт при перекладенні на народний хор може переходити в тенор, і навпаки..

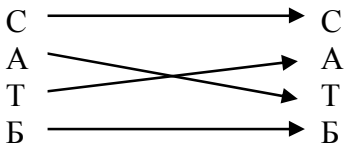

Проте, в практиці хорового виконавства майже немає творів, які були б написані виключно в широкому розміщенні голосів. В них застосовується мішана фактура викладу. В таких випадках середні голоси формуються згідно з природою звучання народного хорового співу.

Розглянемо це на прикладі української щедрівки «Ой на гороньці» в обробці О. Грами (приклад 137).

З наведеного перекладу видно, що твір ztранспоновано в тональність *до-мінор,* крайні голоси залишились без змін. Бас виконує ту ж гармонічну функцію, але з переміщенням ходів з квінти на кварту (3 такт), і навпаки, з кварти на квінту (4 такт). Його октавний хід *сі-бемоль великої-сі бемоль малої октави* замінено примовим повторенням (5 такт). Альтова партія оригіналу передана тенору, і навпаки, тенорову виконує альт. Сумнівним є останній такт, в якому спостерігається перехрещування голосів. Це викликано голосоведенням у альтовій партії. Звичайно, можна запобігти такому варіанту, повівши альт у тоніку, та при цьому порушиться авторський задум.

В) Перекладення творів гомофонно-гармонічної фактури на мішаний народний хор

Для перекладу слід брати твори, які виконуються виключно a-cappella. Сюди відносяться твори, в яких мелодична функція належить одному, основному голосу – решта голосів є гармонічним супроводом.Твори темпові, веселі краще співати в народному хорі. з супроводом.

Пісню «Ніч яка місячна» в обробці Є.Козака можна було б залишити без зміни тональності, але в такому разі першу партію треба передавати сопрано академічному, якщо воно є в народному хорі, але і в такому разі необхідні зміни в голосах. Скажімо, другу партію, яку виконує в академічному хорі альт, треба передавати сопрано народному, щоб запобігти зайвому напруженню.